

RIFAT BALI İLE

GAYRİMÜSLİM MEHMETÇİKLER ÜZERİNE

Ben isim problemini bir ayrımcılık olarak görmüyorum, bunu kabul etmiyorum. Yani Ordu'dan gelmiş, Tunceli'den veya Hakkâri'den gelmiş, hayatında hiç gayrimüslimle karşılaşmamış bir adam var ve onun karşısına hakikaten tuhaf bir isim çıkıyor; Henri, Leon... "Bu nedir kardeşim!" diyor adam. "Sen nesen?" diye soruyor. Doktora yapmış insanlarla karşı karşıya değiliz, ilkokul, ortaokul mezunu veya lise terk insanlar bunlar. Türkiye'nin gerçeği bu.

Rita Ender ve Rifat Bali.

SÖYLEŞİ: RİTA ENDER

Rifat Bali'nin geçtiğimiz günlerde yayınlanan kitabı Gayrimüslim Mehmetçikler'in arka yüzünde şöyle yazıyor: "Askerlik anıları, her Türk erkeğinin anlatmaktan usanmadığı sohbet konularından biridir. Askere gidenlerin gayrimüslim olmaları halinde ise sorulan ilk suallerden biri 'isminden veya gayrimüslim olmaktan ötürü bir problem yaşadın mı?' sorusudur."

Rifat Bali'ye göre orduda kimi askerlerin Türkçe ya da Türkçeleşmiş isimlerinin olmaması onlara problem yaşatmıyor, bu sadece Türkiye gerçeğinin ortaya çıkmasına neden oluyor ve aslında bir tanışma, karşılaşma sağlıyor. Fakat herkes, Müslüman olmayan bu şahıslarla tanıştığına çok da memnun olmuyor ve işte bu noktadan sonra bir ayrımcılıktan bahsetmek mümkün oluyor. Çünkü kimisi kafasına 1915 mevzuunu takıyor, kimisi Kıbrıs meselesini. Birileri

için Maccabi Tel Aviv-Fenerbahçe karşılaşmasında Yahudi askerin hangi gole sevineceği çok önemliken, birileri için 'her erkeğin sünnetli olması gerektiği' pek mühim. Daha önce tanışmış olanlar için, durum biraz daha farklı tabii. Onlardan bazıları gayrimüslimlere, yerleşik komplo teorileri ışığında yaklaşırken, bazıları tam aksine; "pozitif ayrımcılığa" kadar varan koruyucu, kollayıcı bir tavır alıyor. Erkek dünyasının dışındaki kalan tüm kadınların ise, ortak

bir tavırları var: Onlar gidenlerin sağ salim ve çarçabuk dönmesini bekliyorlar...

Farklı dönemlerde askerden sağ salim dönmüş seksen iki kişinin hatıralarını-tanıklıklarını içeren *Gayrimüslim Mehmetçikler* kitabı üzerine Rifat Bali ile söyleştik...

Gayrimüslim Mehmetçikler'i yazdıktan, yayınladıktan sonra dediniz ki, "Türkiye'de tabu sayılan yüzlerce konudan birini ortaya koydum: TSK'da ayrımcılık var mı, yok mu?" Var mı?

Bu kitap ile onu sorguladım. Toplumda ve gayrimüslimler arasında ayrımcılık olduğuna dair bir kanaat var. "Bizi onbaşı, çavuş yahut subay yapmazlar" diyorlar.

Bu anlamda, onbaşı olmanın hâkim olmaktan veya TSK'nın diğer resmi veya kamu kuruluşlarından bir farkı var mı?

Bu tür konularda resmi belgeler dayanmak lazım, ben resmi belgele-re ulaşamadım. Kitap, başındaki elli sayfalık giriş yazısının dışında tanıklıklara dayalı. İşin açıkçası resmi belgeler için müracaat da etmedim çünkü bu belgelerin verileceğine dair inancım yoktu. TSK ancak arşiv belgelerini verebilir, ama şu anda Türkiye'deki mevcut arşiv mevzuatına göre buna mecbur da değil. Bazı kurumlar arşiv belgelerini belli bir müddet sonra açarlar, bazıları açmazlar, TSK açma mecburiyetinde olmayanlar arasında. Onun için öyle bir müracaatta bulunmadım, daha çok hatıra ve tanıklıklara dayandım.

Hatıra sahiplerinin, "bizi onbaşı yapmazlar" diyenlerin konuya ilişkin algısı nasıldı?

Son derece negatif bir algı vardı, halen de var bence. "Biz hiçbir şekilde subay olamayız", aşırı bir örnek olarak; "Genelkurmay başkanı olamayız" kanaati var.

Siz her zaman dersiniz ki; "zaten olmak da istemezler..."

Evet, ben öyle diyorum... Bu son derece teorik bir tartışma, hani sen bana desen ki; "Yahu böyle konuşuyor ama bunun dosyası nerede? Birisi müracaat etti de ret mi oldu? Yahut da ayrımcılık mı yapıldı?" Öyle bir şey yok. Kimse müracaat etmedi. Bu insanların, gençlerin müracaat etmemesinin birkaç sebebi var: Bir; istisnai olarak müracaat etmek isteyen bir genç çıkarsa ortaya, hemen ailesinden ona telkin geliyor: "İşin mi yok!", "Girsen de yükselemezsin..." Sadece TSK için değil, herhangi bir kamu görevi için de geçerli bu. Bürokrasiye girersen yükselemezsin gibi bir menfi telkin var. Genç bu sebepten vazgeçiyor çoğu zaman. İki; zaten sosyal sınıflara baktığında, kim Polis Akademisi'ne müracaat ediyor, kim Kuleli Lisesi'ne giriyor, kim kaymakam olmak istiyor, kim siyasal bilgilere girmek istiyor, görüyorsun ki bunların çoğu orta sınıf, büyük şehirlerde yaşamayan yahut da üst seviyedeki ailelerden olmayan insanlar. Yahut da bu bir aile mesleği, babası subay, polis. Gayrimüslim ailelerde kimse polis, kimse subay değil ki! Ayrıca genelde insanlar daha cazip maaş beklentileriyle serbest meslekleri tercih ediyor veya iş dünyasına girmek istiyorlar. Bir kamu görevini pek düşünmüyorlar.

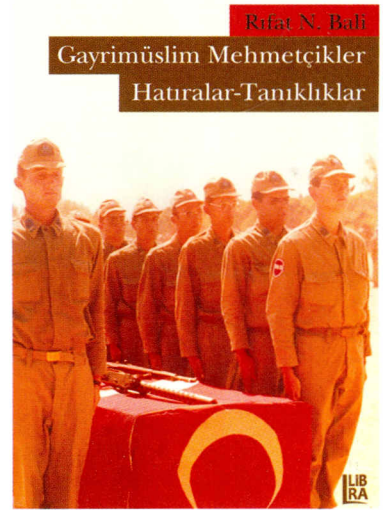
Sanırım zorunlu hizmet de caydırıcı oluyor...

Evet tabii. İzmir'de, İstanbul'da görev yapmayacak ki, Anadolu'da dolaşarak duracak. Yani ben tahayyül edemiyorum; bir gayrimüslim gencin ve evleneceği eşinin böyle meşakkatli bir işi göze alacağını düşünmüyorum.

Ayrımcılığı kanıtlayan bir dosya, evrak yok ama hatıralarda bir takım haksızlıklar anlatılıyor. Örneğin bazı insanlar, imtihanda başarılı olmalarına rağmen tayin edilmediklerini anlatmışlar...

Homojen bir meseleyle karşı karşıya değiliz. Değişik zaman dilimlerinde yaşanan sübjektif şeyler bunlar. O anda problem yaşayan erin amiri ile ilgili. Onun amiri olan başçavuş veya teğmenin zihin dünyası nasıl?

Ve tabii erle de ilgili. Günden güne değişen, çok kaygan şeyler... Kitaptaki hatıralar ellili, altmışlı yıllardan başlayıp iki binlere kadar geliyor. Bence bu ayrımcılık veya farklı uygulamalar tamamen dönemlerle ve o dönemlerdeki konjonktürle ilgili. O dönemde Kıbrıs ile ilgili bir ihtilaf varsa, orduda hizmet eden Rum erlere başka türlü bakıyor. Türkiye içinde azınlıklarla ilgili bir problem var, başka türlü bakıyor... Homojen bir bakış yok ve bu seksenli senele-

rin sonuna kadar gidiyor. Doksanlı senelerden sonra ise bence pek bir problem yok. Hatta öyle bir problemin mevcut olma ihtimaline karşı subaylardan pozitif bir yaklaşım bile var. "Pozitif ayrımcılık" diyebileceğimiz durumlar var, mesela subay eri çağırıyor ve diyor ki; "Arkadaşlarından yanlış bir hareket görüyorsan lütfen bana gel, beni haberdar et."

Doksanlı yıllarda ne değişti, nasıl değişti?

Bu tür problemlerden dolayı gayrimüslim cemaatlerin önderlerinin yaptıkları gayrı resmi başvurularla değişti... Çünkü bir ara ortada "gayrimüslim erler sadece Doğu'ya hizmete gönderiliyorlar gibi" rivayetler vardı. İkincisi; insanlar da değişiyor. Zihniyet değişiyor. TSK da değişiyor, her şeyin değiştiği gibi.

İnsanların çocuklarına korkuyla verdikleri isimlerin dili de değişecek mi? Bugün erkek çocuğu

olan pek çok gayrimüslim aile, askerde problem yaşamasın diye oğullarına Türk ismi vermeyi tercih ediyorlar...

Ben isim problemini bir ayrımcılık olarak görmüyorum, bunu kabul etmiyorum. Yani Ordu'dan gelmiş, Tunceli'den veya Hakkâri'den gel-

Rıfat Bali'ye göre orduda kimi askerlerin Türkçe ya da Türkçeleşmiş isimlerinin olmaması problem yaratmıyor, bu sadece Türkiye gerçeğinin ortaya çıkmasına neden oluyor.

miş, hayatında hiç gayrimüslimle karşılaşmamış bir adam var ve onun karşısına hakikaten tuhaf bir isim çıkıyor; Henri, Leon... "Bu nedir kardeşim!" diyor adam. "Sen nesen?" diye soruyor. Doktora yapmış insanlarla karşı karşıya değiliz, ilkokul, ortaokul mezunu veya lise terk insanlar bunlar. Türkiye'nin gerçekliği bu. Bu isim probleminden dolayı o ismi taşıyan çocuk rahatsız oluyor ve o, bunu bir ayrımcılık olarak görüyor ama ben bunu ayrımcılık olarak görmüyorum, bir gerçek olarak görüyorum. Gayrimüslim er isminden dolayı kim

olduğunu anlatmak durumunda kalıyor, ismini uydurma bir şekilde Türkçeleştiriyor ki rahat etsin. Amirleri de ona öyle tavsiye ediyor.

Evden alınan tavsiyeler, telkinler de bu yönde zaten...

Tabii, şöyle düşünmek lazım: İnsanlar rahat oldukları küçük dar çevrelerinden ayrılıyorlar. İstanbul'dan ayrılıyorlar ve bilmedikleri, tanımadıkları, şimdiye kadar pek de karşılaşmadıkları insanlarla bir sene veya daha fazla beraber olacakları bir yere gidiyorlar. İstanbul'da yaşayan gayrimüslim ailelerin, tarihten dolayı "aman oğlum başımıza bir iş gelir" korkusu var. Oğlunun muhatap olacağı er arkadaşları veya amirleriyle, gayrimüslim olmasından dolayı yaşayabileceği bir probleme ilişkin çekinceleri var. Bu çekinceler aslında gayrimüslimlerin halkın hafızasında nasıl yer ettiği ile ilgili...

Nasıl yer etti?

Menfi şekilde. "Bunlar güvenilirmez insanlar. Sen bunları kritik pozisyonlara koyarsan, Milli İstihbarat'a getirirsen, bunlar bizi arkadan hançerlerler." Bu travma, ta Mütareke dönemine, İzmir'in işgaline, o sırada olan bitenlere dayanıyor. Üzerinden seksen küsur sene geçmesine rağmen insanlar halen öyle düşünüyorlar.

Bu travmanın belki de bir sonucu olarak, hatıralarda da sözü geçen, askeriyede erlere izletilen "eğitici" filmler, "belgeseller" özellikle Ermeniler için çok can sıkıcı olmalı...

Evet, onlar için daha can sıkıcı. 1915 meselesi aktüel bir mesele, aktüel olduğu için her yerde konuşulan, eğitim verilen bir mesele. Ama bu insanlar, bununla askere gidince karşılaşıyorlar, daha önce gazetedan okuyorlar. Karşılaşınca da canı çok sıkılıyor çünkü gördüğü şeyler ile bir Ermeni olarak kendi inandığı şeyler birbirine tamamen ters. Ağzını açamıyor, bunun karşısında "hayır yanlış" diyemiyor, bunun yarattığı problem de var.

Ve bunu yıllar sonra bile sinirle anlatıyor... Tanıklıkları dinlerken siz kendinizi nasıl hissettiniz? Hatıraları toplamak zormuydu?

Bir iki kişiyi ikna etmek için epey uğraştım. "Bunda çekineceğin bir şey yok, ismini saklı tut" dedim, ki öyle de yaptılar. Altmış yaşlarında bir adam, üzerinden bilmem kaç sene geçmesine rağmen doğum senesini, askerliğini nerede yaptığını saklı tuttu. Bu bilgilerin verilmesi lazımdı ki hangi zamandan bahsettiğimizi insanlar algılayabilsin, ... Bir başkasına teyple gitmiştim. Kaseti çözdük, yazdık ettik, yayınladık, kitap çıktıktan sonra bana kızdı. "Sana çok kızgınım!" Niye?, "her şeyi yazdın!" Ee kardeşim sen ne dediyen onu yazdım. Ne yapayım ben sana... Bunlar gelip geçici şeyler... Bence problem yaratacak hiçbir şey yok bu kitapta. İçinde hoş ve komik hikâyeler de var.

Bugün içinde olduğumuz durum, Ergenekon süreci bu kitabın varlığını nasıl etkiledi, etkiliyor mu?

Hayır. Bu kitap üç sene önce de yayınlanabilirdi, on sene önce de. Ne zaman başladığımla ilgili bu. Ben geç başladım. Zamanı şimdi geldi diye yapmadım bunu, benim içimde sıra şimdi geldi. Bugün birileri bu kitapla ilgili hukuki bir problem görürse yine istediğini yapar, dava açar, bilmem ne yapar. TCK'da "halkı askerlikten soğutmak" gibi son derece elastiki bir madde var. İstedikini yere çekebilirsin. "Askerde karavana çok kötüydü" desen bu askerlikten soğutmaya girer, "arkadaşım dipçikle kafama vurdu" dersin o da öyle olur. Buna karşı, kitabı bir avukat arkadaşşıma okuttum. Bir iki yerde problem vardı, yumuşattık. Adamlar basbayağı hakaret ediyordu; hem hakaret ediyor, hem ismini saklı tutuyor. Olmaz. Bizim de hem yayıncı, hem yazar olarak bir mesuliyetimiz var. Fakat yoksa ben kimseyi rencide edecek bir şey görmüyorum ve her zaman kendimi soğukkanlılıkla ifade etmeye çalışıyorum...